

İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİNDƏ MƏSAFƏDƏN AÇIQ TƏHSİLİN YARANMASI VƏ İNKİŞAFININ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

i.e.n., dos. Ə.Q. ƏLİYEV, V.Ə. ƏLİYEVA, R.O. ŞAHVERDİYEVA, T.M. MİKAYİLOV

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu
Bakı / Azərbaycan

alovsat@iit.ab.az, depart8@iit.ab.az

Dünya birliyinin müasir inkişaf mərhələsi sənayeləşmədən başlayaraq post-sənaye mərhələsinə - informasiya cəmiyyətinə doğru hərəkətdədir. Sənayeləşmə cəmiyyətinin ənənəvi modeli iki resurs qruplarına: 1) inkişafın maddi bazasını təyin edən iqtisadi resurslar qrupuna və 2) iqtisadi resursları hərəkətə gətirə bilən əmək resurslarına əsaslanır. İnformasiya cəmiyyətində isə iqtisadi və əmək resurslarına sosial-iqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvəsi olan informasiya resursları qrupu da əlavə olunmuşdur.

İlk dəfə olaraq post-sənaye cəmiyyəti haqda konsepsiya 60-cı illərdə ABŞ-da yaranmışdır. Ötən əsrin 70-ci illərində post-sənaye cəmiyyəti nəzəriyyəsi istiqamətində "informasiya cəmiyyəti" anlayışı formalaşdı. 80-ci illərdə informasiya cəmiyyəti konsepsiyası hakim mövqə tutmağa başladı. İnkişaf etmiş ölkələr artıq elə inkişaf yoluna keçdilər ki, orada prioritet olaraq təbii əmək və maliyyə resursları deyil, informasiya resursları və telekommunikasiya, radio və peyk əlaqələri, informasiyalaşdırma, kompüterləşdirmə, multimedia, internet şəbəkəsi və digər kütləvi informasiya vasitələri əsas yer tutur. Beləliklə, informasiya cəmiyyətinin sosial-iqtisadi inkişafının əsasını maddi istehsal yox, informasiya və bilik istehsalı təşkil edir. Bu isə cəmiyyətdə təhsil sisteminin vəziyyətini, onun statusunu kökündən dəyişdirir.

Yüz illər boyu təhsil insan fəaliyyətinin mühafizəkar dəyişikliyə daha az uğramış sahəsi olmuşdur. Biliklərin həcmninə getdikcə artmasına baxmayaraq, onların ötürülməsi texnologiyaları əvvəlki kimi dəyişməz qalmışdı. XX əsrin axırında vəziyyət dəyişdi. Müasir cəmiyyətin inkişafının obyektiv şərtləri biliklərin ötürülməsinin məzmun və formalarına yeni tələblər qoymağa başladı. Klassik təhsil bütün dünya ölkələrində bu və ya digər dərəcədə böhran keçirməyə başladı. Dünya təhsil sisteminin böhranının aşağıdakı xarakterik xüsusiyyətləri vardır:

- zəruri təhsil almaq arzusunda olanların hamısını onunla təmin etməkdə iqtidarsızlıq;
- alınan təhsilin texnologiyaların inkişafı səviyyəsindən geri qalması;
- təhsil sisteminin müxtəlif sosial-iqtisadi şərtlərə çox aşağı səviyyədə uyğunlaşması;
- konkret təhsil ocağında alınan təhsilin spesifikliyi.

Beləliklə, hazırda təhsil sistemləri qarşısında çoxlu problemlər durur. Ekspertlərin fikrincə, XXI əsrdə bəşəriyyətin yaşaması üçün minimal təhsil səviyyəsi ali təhsildir. Ənənəvi təhsil sistemi gənclərin ali təhsil almaq tələbatını ödəyə bilmir. Hətta ən çox inkişaf etmiş ölkələr belə, bu qədər tələbə kütləsinin gündüz ali təhsil almaq tələbatını ödəyə bilmir. Bununla əlaqədar olaraq, dünyada qeyri-ənənəvi yollarla təhsil alanların sürətli artma meyli müşahidə olunur. Eyni zamanda bu sahədə hazırlıq işi aparən ali məktəblərin sayı da artmaqdadır. Mütəxəssislər tərəfindən daha bir meyl müşahidə olunur – 90-cı illərdə qeyri-ənənəvi texnologiyalarla təhsil alanların sayı ali məktəblərin gündüz şöbələrində təhsil alan tələbələrədən daha sürətlə artır ki, bu da təhsildə informasiya texnologiyalarının geniş tətbiqini bir daha göstərir.

Məsafədən açıq təhsilin (MAT) yaranması təhsilin müasir şərtlərə uyğunlaşdırılması və inkişafında qanunauyğun bir mərhələdir. Bir çoxları onun yaranmasını, bir tərəfdən cəmiyyətin yaradıcı, peşəkar, mənəvi cəhətcə fərdi təhsilli və öz-özünə inkişaf edən şəxsiyyətə olan tələbatı ilə, digər tərəfdən məhəlli, iqtisadi və mədəni faktlarla izah edirlər. Ekspertlərin fikrincə, ali təhsil almaq üsulları arasında ən keyfiyyətli və çox xərc tələb edən gündüz təhsildir, ən ucuzu və hamı üçün açıq olanı - məsafədən açıq təhsildir (MAT). Gündüz ali təhsil alan mütəxəssislərin peşəkarlıq səviyyəsi həmişə yüksək olur. Təhsilin qiyməti daha çox praktik mütəxəssislərin hazırlanmasına yönəlmişdir. MAT-in ali və qiyməti təhsil formalarından bir çox üstünlükləri vardır. Bunlara onun hamı üçün açıq, ucuz və s. olması aiddir.

Əhalinin bütün təbəqələrinə təhsil almaqda bərabər imkanlar verilməsi açıq MT sisteminin və bütövlükdə cəmiyyətin inkişaf məntiqinə daha çox uyğundur. Məsafədən təhsil faktiki olaraq tələbələrin fiziki olaraq bir ölkədən digərinə köçürülməsi konsepsiyasından tutmuş təhsil resurslarının bilavasitə mübadiləsi olan mobil təhsil konsepsiyasına qədər müasir təhsil paradigmasını kökündən dəyişdirir.

Məsafədən açıq təhsil xüsusi populyarlığı elə ölkələrdə qazanmışdır ki, həmin ölkələr aşağıdakı keyfiyyətlərinə görə xarakterizə olunur:

- təhsil alanın yaşayış yeri ilə təhsil yeri arasındakı məsafənin uzaqlığı ilə;
- həyat səviyyəsinin yüksək olmaması ilə;
- qeyri-sabit iqtisadi vəziyyətlə;
- təhsil xidmətlərinə təmin olunmamış tələbatların yüksək səviyyəsi ilə.

Keyfiyyətli açıq təhsil təhsil alanın müəllimlə operativ əks əlaqənin olması və interaktiv təhsildən geniş istifadə etməklə təmin olunur. İnteraktiv təhsil tələbələrin elmlərə aktiv yiyələnməyini tövsiyə edir. Təhsil alanın aktivlik dərəcəsi nə qədər yüksəkdirsə, təhsilin keyfiyyəti də bir o qədər yüksək olar: eşitdiklərinin 10% - i, gördüklərinin 50% - i, görülən işin isə 90% - i yaddaşda qalır. Təhsil prosesinin növündən asılı olaraq yeni tədris materialı tələbələr tərəfindən müxtəlif dərəcədə başa düşülür və yadda qalır: a) tədris materialını sərbəst oxuyanda - 10-20% ; b) tədris materialını qrup şəklində müzakirə etdikdə 50%-ə qədər; c) yeni bilikləri praktiki istifadə etdikdə, onların mənimsəmə dərəcəsi 75%-ə yaxınlaşır; ç) ən yüksək mənimsəmə faizi (90%-ə qədər) başqalarına tədris etdikdə qavranılır.

Məsafədən təhsil sistemində interaktiv-elektron təhsilin reallaşması yeni texnologiyaların və təhsil metodlarının işlənməsi və istifadəsi yolu ilə həyata keçirilir. Yuxarıda şərh edilənlər əsasında qeyd etmək olar ki, məsafədən təhsilin yaranması və inkişafının əsas istiqamətləri aşağıdakılardır:

1) Məsafədən təhsil texnologiyalarından istifadə etməklə kadrların ixtisasının artırılması və təkmilləşdirilməsi. Bu texnologiyaların tətbiqi rəhbər işçilərin və bu idarələrin işçi heyətinin ixtisasının artırılmasını, təkmilləşdirilməsini, elmin müxtəlif sahələrinə praktiki biliklər verilməsini təşkil etməyə imkan verir.

2) Ali məktəb tələbələrinə əlavə təhsil xidmətləri göstərmək üçün MAT texnologiyalarının tətbiqi. Əmək bazarında məzunların sosial müdafiəsini yüksəltmək üçün, rəqabət qabiliyyətli mütəxəssislərin yetişməsi üçün tələbələrə mərhələlərlə müxtəlif əlavə peşəkar təhsilə cəlb etmək lazımdır ki, onların peşəkar fəaliyyət səviyyəsi maksimum yüksəlmiş olsun.

MAT sistemi imkan verir: a) əlavə ixtisas almaq; b) yeni ixtisas üçün əlavə təhsil almağı həyata keçirmək; c) ikinci ali təhsil almaq.

MAT sistemi nəticəsində mütəxəssislər elmin qarışıq sahələrində təhsil ala bilirlər. Əlavə təhsillə birinci ali təhsilin birləşməsi iki istiqamətdə iki dövlət diplomunun alınması üçün şərait yaradır. Bu məsafədən sığ təhsil sistemini tələbələr üçün daha cazibədar edir, onların yüksək peşəkarlıq hazırlığında əminlik yaradır.

3) Ali təhsilə qədərki təhsilin gələcək inkişafı. Müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi məktəblilər arasında məsafədən olimpiada və konfransların keçirilməsinə, nəticə etibarlı ilə gənclər arasında ixtisas fəaliyyətini yüksək səviyyəyə qaldırmağa imkan verir.

Beləliklə, məsafədən açıq təhsil (MAT) sisteminin yaranması iki əsas faktor- informasiyalaşdırma və qloballaşdırmanın təsiri altında baş verən obyektiv prosesdir.